

EVERY CONFERENCE BRINGS NEW HORIZONS

IETC

INTERNATIONAL EDUCATIONAL TECHNOLOGY CONFERENCE

IDEC

INTERNATIONAL DISTANCE EDUCATION CONFERENCE

ITEC

INTERNATIONAL TEACHER EDUCATION CONFERENCE

AUGUST 7-8, 2019

George Mason University, JOHNSON CENTER, Fairfax, VA, USA
Washington D.C. Area

PROCEEDINGS BOOK

ISSN: 2146-7366

www.iet-c.net

www.id-ec.net

www.iste-c.net

www.ite-c.net

TOPLUMSAL EĞİTİMDE KURAN-I KERİM'İN ROLÜ

Prof.Dr. Muhammed Aydın
Qatar University, College Of Sharia,
muhammedaydin@qu.edu.qa

ÖZET

İnsanları kendine kul olarak yarattığını bize bildiren Allah (cc), insanların bütünüyle oluşan toplumun da kendi isteği doğrultusunda yaşamasını ve bu gayeye uygun bir şekilde bir düzen inşa etmesini doğal bir sonuç olarak şart koşmaktadır. Nitekim Allah (cc) bu düzenin oluşması için gerekli olan evrensel kuralları Kuran-ı Kerim'in rehberliğinde kullarına bildirmiştir.

Bu kuralların hayatın hangi alanıyla ilgilendiği irdelendiğinde içtimai, iktisadi, ahlaki, siyasi ve dahi birçok meselenin, Kuran-ı Kerim tarafından mevzu bahis edildiği görülmektedir. Fakat Kuran-ı Kerim bu meseleleri mevzu bahis ederken tek bir kişiyi ya da bir kesimi kendine muhatap kabul etmemekte aksine toplumun tümüne seslenmektedir.

Anahtar Kavramlar: Vahiy, Ahlak, Adalet, İyilik, Toplum

GİRİŞ

Kuran-ı Kerim'in önderliğinde toplumsal bir eğitim sürecinden bahsedecek olduğumuz zaman karşımıza birinci husus olarak insanın yaratılış gayesinin ne olduğunun öğretilmesi çıkmaktadır.¹ Zira toplumun temel yapı taşı olan oluşturan insanı Kuran-ı Kerim'in istediği doğrultuda yetiştirmek istiyorsak ilk olarak ona, yaratılış amacının ne olduğunu öğretme zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.² Nitekim yaratılma sebebinin ne olduğunun farkında olan bir kimse bu sebebin sonucuna uygun bir yaşam sürme eğiliminde olacak ve kendisiyle birlikte aynı doğrultuda bir yaşam sürmeye çaba sarfeden diğer insanlarla beraber Kuran-ı Kerim'in emir ve yasaklarına uygun bir yaşam biçimi koyabilme kapasitesini kendisinde bulacak ve bunun sonucu olarak da ideal bir toplum inşa etme imkanı ortaya çıkacaktır.

Yaratılış gayesinin Allah'a (cc) kulluk olduğunun farkında olan bir toplum ise hayatın farklı alanlarını ilgilendiren meselelerini de Kuran-ı Kerim'in önderliğinde şekillendirecek ve bu çerçevenin dışında kalan davranışları ve yaklaşımları benimsemeyecektir.

Kuran-ı Kerim, muhatap konumunda olan insanın ve mensubu olduğu toplumun hayatını şekillendirirken pek tabii olarak ahlak, ibadet, gündelik yaşam, savaş ve barış durumu, iktisadi hayat, idari ve sosyolojik yapı gibi meselelere büyük önem vermekte ve toplumsal düzeni aşağıda da değineceğimiz üzere genel olarak bu meseleler etrafında inşa etmektedir.

AHLAK EĞİTİMİ

Kişinin ahlaki normları olmadan hayatın geneliyle alakalı takınacak olduğu herhangi bir tavrın zararsız olmama ihtimali yok denecek kadar azdır. Zira ahlaki normlara sahip olmayan bir kişinin ve bir bütün olarak bakıldığında da bir toplum ahlaksız bir toplum olacak bu da sonuç olarak haksızlıkların kol gezdiği adaletin yok olduğu bir tablo karşımıza çıkaracaktır. Bütün bu sonuçlardan kaçınmak için ahlakın kişiler ve toplum nezdinde kabul edilebilir olması yani evrensel olması gerekmektedir. Bu evrenselliği yakalamak için yol belirleyici olarak

¹ el-Beyyine 98/5

² İbn-i Kesîr, Tefsîru'l-Kurani'l-Azim, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut. (1998). V, s. 255

Kuran-ı Kerim'i kendimize rehber olarak alınmalı ve onun önderliğinde evrensel ahlaki normlar ortaya konulmalıdır.

Kuran-ı Kerim merkezli bir ahlaki düzenin oluşması için belli başlı meselelerle birlikte normalde ufak ayrıntılar gibi görülecek durumlarda da Kuran-ı Kerim'in rehberliğini başvurulmalı ve onun emir yasaklarının yanında tavsiyelerine de riayet edilmelidir. Zira bu yaklaşım biçimi toplumu ahlaki bireylerin çoğunlukta olduğu bir toplum haline getirecek ve Allah'ın emir ve yasaklarına uygun bir yaşam sürmek için uygun bir ortam oluşturulmuş olacaktır. Nihayetinde Allah'ın kendisini kulluk etsin diye yarattığının farkında olan insan mensubu olduğu toplumu da bu doğrultuda değiştirmeye çaba sarf edecek ve bu süreç içinde de mutluluğu elde etme imkanına sahip olmaktadır.³

ADALET ALGISI

Ahlaklı bir toplumun bireylerinde olması gereken özelliklerin başına adalet kavramının yerleştirilmesinde bir beis gözükmemektedir. Kuran-ı Kerim'de 28 defa geçen adalet⁴ kavramını zihnine Kuran-ı Kerim'in emir ve yasaklarına göre oturtmamış bir toplumun vahye uygun bir ahlaki normlara sahip bir hayat inşa etmeleri uzak bir ihtimal olarak kalmaktadır. Adaletsizliğin hüküm sürdüğü bir toplumda bir süre sonra kimse ahlak kurallarına uymayacak ve bu da Kuran-ı Kerim'in inşa etmeye çalıştığı toplumun daha ortaya çıkmadan yok olması sonucunu getirecektir. Nitekim Allah (cc), bize toplum bazında herhangi bir mesele hakkında bir karar verirken adaletle önem göstermemizi emrederek⁵, adaletin toplum düzenine etkisini ortaya koymaktadır.

DOĞRU SÖZLÜ OLMA

“Bir şeyin objektif gerçekliği hak bunun aslına uygun olarak anlatılması sıdk kavramıyla ifade edilir. Hak doğrunun nesnel yanı, sıdk ise sözün nesnel doğruya uygunluğudur.”⁶ Adaletli bir toplumun bireylerinin kendilerinde barındırması gereken ve Kuran-ı Kerim'in bu noktada emrettiği bir diğer husus olarak karşımıza doğru sözlü olma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.⁷ Allah, iman eden kullarına doğru sözlü olmalarını emretmekte ve bu hususta kendisinden korkmaları gerektiğini bildirmektedir. Zira doğru sözlü olma hasletini kendisinde barındırmayanlar kendilerinin dahi akıllarına gelmeyecek konularda yalana başvurabilir ve kendileri de dahil olmak üzere çevrelerindeki insanları da yanıltma ahlaksızlığını göstermektedir. Doğru sözlü olmayıp yalana başvuran kimseler ise toplumun düzenini bozan bozguncular konumuna düşmekte ve Kuran-ı Kerim tarafından da cezalandırılacakları kendilerine bildirilmektedir.⁸

AFFEDİCİ OLMA

Ahlaklı bir toplumun ortak özellikleri olarak adaletli olmakla birlikte zikrettiğimiz doğru sözlü olmanın yanında, Kuran-ı Kerim'in rehberliğine ve öğreticiliğine kendilerini teslim eden kimselerin bir diğer özelliği olarak karşımıza affedici olmaları çıkmaktadır. Öyle ki Kuran-ı Kerim affedici olmayı, kişi ne kadar zor durumda olursa olsun öncelemekte ve bunun ne derece önemli bir haslet olduğunu ortaya koymaktadır.⁹ Kuran-ı Kerim, zor durumda da olsa kendilerine karşı yapılan bir kötülüğü affeden insanları takva sahipleri olarak nitelendirmekte ve onları yüceltmektedir. Zira Kuran-ı Kerim'in de bize bildirdiği üzere asıl bağışlayıcı olan Allaktan (cc) başka kimse

³ Farabi, Kitabu't-Tenbih Ala Sebili's-Saade, Tahkik Cafer Ali Yasin, Daru'l-Menahil, Beyrut. (1987). s. 49.

⁴ Muhammed Fuad Abdu'l-Baki, el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfaz'l-Kur'ani'l-Kerim, Daru'l- Hadis, Kahire 2001, s. 550-551.

⁵ En-Nisa 4/58

⁶ Mustafa Çağrı, “Sıdk”, DİA, TDV Yayınları, İstanbul 2009, c. XXXVII, s. 98.

⁷ El-Ahzab, 33/70

⁸ El-Ahzab, 33/71

⁹ Ali İmran, 3/134

değildir. Bunun bilincin de olan bir toplumun da affedicî yönünün ağır basması doğal bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır.

EMİR VE YASAKLARA UYGUN BİR YAŞAM

Kuran-ı Kerim merkezli bir ahlak anlayışına sahip bir toplumun sahip olduğu hasletlerden birisi de pek tabii olarak Allah'ın emir ve yasaklarına uygun bir hayat sürmeleridir ki bu da Allah'ın (cc) insanları kendisine sadece kulluk etmeleri için yarattığını bildirdiği ayetin¹⁰ amacına uygun bir yaşamı karşımıza çıkartmaktadır. Allah'ın (cc) emir ve yasaklarına uygun bir hayat süren toplum, O'nun dışında herhangi başka bir otorite kabul etmeyecek ve hayata dair karşılaştığı bütün meselelere yaklaşımını ilahi emir ve yasaklara göre tanzim edecektir. Fakat öncelikle dikkat edilmesi gereken bir husus vardır ki o da Allah'ın (cc) emir ve yasaklarına uygun yaşayan bir toplumun ancak Kuran-ı Kerim'in rehberliğinde inşa edilen ahlaki normlar zemininde inşa edilmesi mümkün gözükmektedir. Ahlaki erdemleri kendisinde barındırıp Allah'ın (cc) emir ve yasaklarına göre bir sistem içinde yaşayan toplum bu şekilde adaleti tesis etme imkanını kendisinde çok daha rahat bir şekilde bulabilecektir. Nitekim bir biriyle zincirleme etki gösteren bu unsurların herhangi biri halkadan çıktığında aradaki bağ kopacak ve Kuran-ı Kerim'in rehberliğinde ahlaklı bir toplum inşa etme çabası pek tabii olarak başarısızlıkla sonuçlanacaktır. Nitekim Kuran-ı Kerim'in emir ve yasaklarına dair ayetler incelendiğinde bu emir ve yasakların ahlaki boyutlarının da olduğu apaçık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.¹¹ Dolayısıyla Kuran-ı Kerim bu emir ve yasakları insanlara bildirirken mahiyeti bakımından ahlaki erdemlere sahip bir toplum inşa etme çabası göstermekte ve muhatabı olan insanları bu doğrultuda bilgilendirmek suretiyle de eğitime amacını da gerçekleştirmektedir.

AİLE DÜZENİ

Kuran-ı Kerim emir ve yasaklamaları suretiyle ahlaklı bir toplum inşa ederken, toplumun temel yapı taşı olan aile kurumunu da es geçmemektedir. Bu kurum içinde de ahlakın ön planda tutulması gerekliliğinden bahsederken eşler arasında haksızlık yapılmamaya özen gösterilmesi gerektiğini bildirmekte ve erkeklerin eşlerine, hakları olan mehirlerini gönül rızasıyla vermelerini emretmektedir.¹² Nitekim adaletin hakkıyla tesis edilmediği bir aile kurumunun, parçası olduğu topluma adalet duygusu gelişmiş ahlaki normlar kişiliğinde yer edinmiş bireyler yetiştirmesi pek tabii olarak mümkün gözükmemektedir. Bu yüzdendir ki Kuran-ı Kerim aile içinde adaletin tesisine dönük pek çok yerde¹³ vurguda bulunmakta ve muhataplarına bu anlamda nasıl davranmaları gerektiğini öğretmektedir. Nitekim Kuran-ı Kerim'in de bize öğrettiği gibi aile mutluluk ve sevginin tesis edildiği bir ortam olmalı¹⁴ ve bu unsurların tesisi için çaba sarf edilmelidir. Pek tabii olarak adaletin tesis edilmediği ve iyiliğin ön planda olmadığı bir ailede sevgi ve muhabbetin varlığından bahsetmek mümkün olmamakta bu da yapı taşlarında bozukluk olan bir toplum ortaya koymaktadır. Birbirine sevgi ve saygı beslemeyen bireylerin de aynı toplumda yaşadıkları bireylere saygı ve sevgi çerçevesinde muamelede bulunması uzak bir ihtimal olarak karşımıza çıkmaktadır. Kaldı ki birbirlerine iyilik, güzellik, sevgi ve muhabbetle muamelede bulunmayan kimselerin dışarıya karşı bu hasletleri gösterir pozisyonda olmaları onların ancak yapmacılığından kaynaklanacak bu da Kuran-ı Kerim rehberliğinde bir toplum inşasını başarısız kılacaktır.

ANNE BABAYA İTAAT

Aile ortamındaki ahlak eğitiminde Kuran-ı Kerim'in değindiği bir diğer önemli husus ise kişinin anne ve babasına itaat etmesi ve onlara öf bile dememesi meselesidir.¹⁵ Öyle ki Allah (cc), anne ve babaya itaati kendisine kullukla aynı ayette ardı sıra zikretmekte ve hemen akabinde her ikisini de of bile denmemesini emretmektedir.

¹⁰ el-Beyyine 98/5

¹¹ El-Bakara, 2/83-84

¹² En-Nisa, 4/3-4

¹³ En-Nur, 24/22, el-Ahzab 33/55

¹⁴ Er-Rum, 30/21

¹⁵ El-İsra, 17/23-25

Bununla da sınırlı kalmayan emir onlara karşı güzel sözle muamelede bulunması gerektiğini insana bildirmektedir. Devamındaki ayette de görüldüğü üzere her ikisine de merhamet ile muamelede bulunma hususunda muhataba bu konuda rabbine dua etmesi emredilmektedir. Anne babaya karşı iyilikle davranan kişinin günahlarının bağışlanacağını bildiren Allah (cc) bu hitabıyla insanı eğitmektedir. Kişinin anne babasına itaati noktasındaki sınırı ise Allah (cc); kendisine karşı anne ve babanın çocuklarını isyana teşvik etmesine koymaktadır.¹⁶ Aile içinde anne babaya davranma biçiminin sınırlarının çizildiği bu ayetlerden de anlaşılacağı üzere, toplumsal ahlakın ve eğitimin temel yapı taşı olarak karşımıza çıkan aile içindeki yansıması bu surette şekillenmektedir. Nitekim anne babasına, eşlerine ve çocuklarına iyi davranmayan bir kimsenin mensubu olduğu topluma olumlu yönde bir katkı sağlaması pek tabii olarak mümkün gözükmemektedir.

Aile içindeki sevgi ve saygının tesisi, eşlerin birbirlerine iyi davranmaları ve çocukların anne ve babalarına itaat noktasında rablerinin emirlerine karşı gelmemelerinin sonucu olarak toplum, huzuru elde etmiş olmakta ve adaletin tesisi anlamında önemli bir mesafe kat edilmiş olmaktadır.

Ahlaklı bir toplumun parçası olarak kendini Kuran-ı Kerim'in rehberliğinde eğiten ve geliştiren insan, Kuran-ı Kerim'in emri olması ve bu erdemlere sahip olma hasebiyle yaptığı iyilikleri başa kakmayan¹⁷ bununla övünmeyen ve alçak gönüllü¹⁸ olan bir karakter ortaya koymalıdır ki bu suretle mensubu olduğu dinin inşa etmeyi hedeflediği iyi bir kul ve bir birey olabilme dairesine girebilme imkanını kendinde bulacaktır. Başkalarına karşı yapmış olduğu iyilikleri ve bu minvalde gerçekleştirdiği bütün amelleri sadece Allah'ın (cc) rızasını gözeterek gerçekleştiren ahlaklı birey bu suretle mensubu olduğu toplumun Kuran-ı Kerim rehberliğinde eğitimine de katkıda bulunmuş olacak ve ideal bir toplum inşasında üstüne düşen görevi hakkıyla yerine getirmiş olacaktır. Başa kakmamakla birlikte alçakgönüllü bir birey olmayı kendinde gerçekleştirebilen bu kimseler öyle bir duruma gelmektedirler ki kendilerine kötü bir söz söylendiğinde bile tevazu göstererek yapılan bu kötülüğün seviyesine inmeme ve Allah'ın (cc) övgüsüne mazhar olmaktadır.

ALLAH'A (CC) KULLUK

Bu kimselerin diğer bir özellikleri olarak karşımıza, onların vakitlerinin çoğunu Allah'a (cc) kulluk ve taatle geçirmeleri çıkmaktadır. Öyle ki bu insanlar hem yaptıkları iyilikleri başa kakmamak hem tevazu göstererek hem de vakitlerini cehennem azabından korunmak için Allah'a (cc) yalvararak geçirmek suretiyle buldukları ortamı ve mensubu oldukları toplumu temizlemekte ve etraflarına ancak iyilikleri dokunmaktadır. Bu suretle kişinin ideal bir toplumun parçası olduğu kabulünden yola çıkıldığında kendisinde sadece vahye dayalı ahlaki erdemleri barındırmakla kalmamalı üzerine düşen kulluk vazifesini de eksiksiz bir şekilde yerine getirmelidir. Nitekim Allah'la (cc) irtibatında bozukluk olan bir kimsenin ailesine, çevresine ve mensubu olduğu topluma faydalı bir birey olduğunu iddia etmek pek de gerçekçi olmayacak bir yaklaşım olarak gözükmemektedir. Zira Allah (cc), her ne kadar iyi işler yaptığını iddia etseler de iman etmeyen kimselerin imanının boşa gideceğini bize Kuran-ı Kerim'de apaçık bir şekilde bildirmektedir.¹⁹

SOSYAL İLİŞKİLER

İdeal bir toplumun eğitiminin vahiy merkezli olması gerekliliğinden hareket edildiğinde yaşamın her alanında vahye paralel bir düzen inşa etme zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle toplumun hayatını şekillendiren en önemli hususlar arasında bireylerin birbirlerine karşı olan ilişkilerin de mahiyetinin nasıl olması gerektiğine dair sorulması muhtemel soruların cevaplanması gerekecektir. Bunların başında ahlak ve adaletten bahsettikten sonra kişilerin maddi anlamdaki harcamalarına da değinme zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Zira

¹⁶ El-Ankebut, 29/8

¹⁷ El-Müddessir, 74/6, el-Bakara, 2/264

¹⁸ El-Furkan, 25/63

¹⁹ El-Kehf, 18/103-106

kendisi refah seviyesi yüksek bir yaşam sürerken yanındaki insanın ne şartlar altında yaşadığından haberi olmayan bir toplumdan ideal bir toplum olarak bahsetmek doğru olmayacaktır. Pek tabiidir ki ideal olan bir olgu her anlamda ideali yakalamalıdır ki kendisi herkesçe kabul edilebilir olan kriterler bakımından da ideal olarak kabul edilebilir olmaktadır. Bu noktada kişinin yanındaki insanların durumundan haberdar olması ve bu noktadaki harcamaları hususunda cimrilik etmemesi gerekmektedir.²⁰ Öyle ki Allah'ın (cc) kendilerine vermiş oldukları malları harcama konusunda gösterecek oldukları cimrilik hem mensubu oldukları toplumun çıkarlarına uyum göstermeyecek hem de karşılıklarına bir kötülük olarak dönecek bir amel olarak çıkacaktır. Bu sebeptendir ki kişiler ve genel anlamda da ideallik iddiasında bulunan bir toplum, Allah'ın (cc) kendilerine vermiş olduğu mallardan cimrilik etmeden infak etmelidir. Zira ancak bu şekilde mallarının kendilerine bir faydası olduğunu görebileceklerdir.²¹

Dünya hayatının geçici olması ve bir imtihandan ibaret olmasının farkında olan erdemli insanlar ve bu insanların bütünü oluşturduğu ideal toplum, Allah'ın (cc) kendilerine vermiş olduklarıyla yetinmeleri gerektiğinin²² bilincinde olmakta bununla birlikte de başkasının sahip olduğu nimetlere göz dikmeden çalışmaları gerektiğini de bilmektedirler. Zira burada dikkat edilmesi gereken önemli bir ayrıntı; kişinin, elindekiyle yetinmekten kastın başkaca bir mal edinmekten kaçınmak olarak algılama ihtimalidir. Zira bu algı biçimi Allah'ın (cc) kullarından istemiş olduğu gerektiğinde düşmanla savaşıma durumu ve düşmana karşı koymak için gücün her türlüşünden kendilerini hazırlamalarının istenmesi durumuna²³ ters düşmektedir. Nitekim siyasi ve iktisadi anlamda yetersiz bir toplum ne kadar erdem sahibi olursa olsun Allah'ın (cc) dinini yayma ve vahiy temelli bir toplum inşası hususunda yetersiz olarak görülecektir. Bu yüzdendir ki Allah (cc) kendisine iman eden kullarının elde etmiş oldukları malları Allah yolunda infak etme noktasında teşvik etmektedir.²⁴

BİRLİK VE BERABERLİK

Malın infakıyla birlikte ideal bir toplum olma gayesi güden insanların bir diğer dikkat etmesi gereken husus ise çevrelerindeki insanları görmezden gelmemeleri onların ellerinden tutmaları ve bir toplum olarak birlik ve beraberlik içinde hareket etmeleridir.²⁵ Nitekim bir zincir en zayıf halkası kadar güçlü olarak addedilmektedir. Hal böyle iken içinde zayıf ve başboş kimselerin bulunduğu bir toplum da içinde bulunan en güçlü ve kendi başının çaresine bakabilen insanlara kıyasla değerlendirilmeyeceği de açıktır. Bu yüzdendir ki vahiy, kendisine muhatap kabul ettiği insanlara, çevrelerindeki yetimler gibi yardıma muhtaç kimselere el vermeleri gerektiğini söylemektedir.²⁶

Allah'ın (cc) kulları olarak insanların birbirlerine karşı yardımlaşmasının bir boyutunu da pek tabii olarak maddi meseleler oluşturmaktadır. Zira insanın kendi geçimini sağladığı ve çalışmasının karşılığını aldığı eşya genel olarak madeni değeri olan metaller veya kağıt para olarak karşımıza çıkmaktadır. Dönem, dönem ortaya konan çabanın karşılığı olarak verilen maddenin şekli şemali değişse de ticari olarak değeri hiçbir zaman ortadan kalkmamaktadır. Hal böyle iken birbirlerine destek olması gereken insanların maddi anlamda da birbirlerini gözetmeleri gerekmektedir. Nitekim bir kısım insanlar paralarını iyi idare edip ticari veya başka alanlardaki başarıları sonucunda kendilerine fazlasıyla yetecek para biriktirme imkanı yakalayabilmekteyken bir kısım insanlarda ise bunun tam tersi bir durum görülebilmektedir. Maddi anlamda bir sıkışıklığa düşmüş bu kimselerin diğer geri kalan kesim tarafından sıkışıklıktan kurtarılması gerekmektedir. Zira maddi sıkışıklığa düşmüş bu kimselerin sıkıntıları giderilmediği takdirde toplumsal bazda iktisadi bir dengesizliğin ortaya çıkması durumu söz konusu olabilmektedir. O yüzdendir ki Kuran-ı Kerim borç verme hakkında geniş açıklamalarda bulunmakta ve borç

²⁰ Ali İmran, 3/180

²¹ El-Ahzab, 33/17

²² Taha, 20/131

²³ El-Enfal, 8/60

²⁴ El-Bakara, 2/261

²⁵ Ali İmran, 3/28

²⁶ El-Bakara, 2/220

alıp verme meselesini etraflıca ele almaktadır.²⁷ Borç verildikten sonra ise, borçlu olan kişiye ödeyeceği vakte kadar kolaylık tanınması istenmekle birlikte borcun silinmesi durumunda ise bunun borcu veren kişi açısından güzel bir sadaka olacağı ve bu durumun kendisi için daha hayırlı olduğu bildirilmektedir.²⁸ Aynı şekilde karşılıksız olarak verilen paranın ise Allah'a (cc) verilmiş güzel borç olarak değerlendirilmesi de söz konusudur. Zira borçlu olan kimsenin borcunun ödenmesi Kuran-ı Kerim tarafından yüksek erdem içeren bir davranış olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁹

EMANETE RİAYET ETME

İdeal bir toplum inşa etme çabası içinde olan bir topluluğun en önemli özelliklerinden birisi de pek tabii olarak kendisine emanet olarak bırakılan eşyaya ihanet etmeden onu gözü gibi koruması ve kollamasıdır.³⁰ Emanetlerin korunması meselesi ciddi bir mesele olduğundan dolayıdır ki Kuran-ı Kerim tarafından bunların korunması işinin ehil olan kimselere verilmesi gerektiğinin vurgulandığı görülmektedir.³¹ Nitekim bu işe ehil olmayan kimselere emanet olarak bir eşyanın bırakılması, emanete bir hanel gelmesi ihtimalini ortaya çıkarmakta bu da kişiler arasında dolayısıyla da toplum nezdinde bir kargaşa ortamının oluşmasına zemin yaratabilmektedir. Emanete riayet edenler de bu ağır yükün bir mükafatı olarak Allah (cc) tarafından cennetle müjdelenebilir.³² Buradan da anlaşılacağı üzere emanete riayet edip etmemenin ehemmiyetine dair toplumsal bazda sebep sonuç ilişkisi mahiyetinde bir eğitim verilmekte ve ideal bir toplum oluşturma anlamında emanet meselesi vahiy kanalıyla akıllara nakşedilmektedir.

İletişimdeki yumuşaklık, insanların birbirlerine karşı olan yumuşak söylemleri ve güzel konuşmaları, toplumda yaşayan bireylerin birbirlerine uyumlu bir şekilde yaşamaları için olmazsa olmaz bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira kişi ne kadar ahlaklı olursa olsun ne kadar adaletle önem gösterirse göstereceği tavırla ve yumuşak olmayan kırıncı ve dökücü bir edayla iletişim kurduğu vakit karşısındaki insanla sağlıklı bir iletişim kurmakta zorlanma ihtimali ortaya çıkacaktır. Bu da toplumsal eğitim ve uyum açısından bir sorun teşkil etmektedir. Bireyler arasındaki iletişimin sağlıklı olması için gerekli olan güzel sözlü olma ve yumuşak konuşma ilahi vahyin insanlara tavsiyelerinden biridir.³³ Her ne kadar çok mühim bir mesele olarak görülmemesi muhtemel olsa da iletişimin sağlıklı olması ve toplumsal uyumun inşası için bu unsurlara dikkat edilmeli ve Kuran-ı Kerim'in tavsiyesine hayatın her alanında uyulmalıdır. Nitekim güzel sözlü olmak, akabinde eza gelen sadakadan daha hayırlı görülmektedir. Güzel sözlü olmak toplum nezdinde gerilimi azaltacağı gibi insanlar arasında çıkması muhtemel problemlerin de daha oluşmadan yok olmasına imkan tanımaktadır. Bu meselenin ehemmiyetine vakıf olmak için güzel sözün kökü sabit dalları göklere uzanan bir ağaca benzetildiği ayeti hatırlamak yeterli gözükmektedir.³⁴

İnsanın mensubu olduğu topluma faydalı olup olmaması değerlendirildiğinde bu kişinin elinde hali hazırda var olanla yetinip çevresinde bulunan diğer insanların sahip olduğu şeyler hakkında haset edip etmemesi değerlendirilebilir bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira kendisi sahip olmadığı için etrafındaki insanlara haset besleyen bir kimsenin hem kendisine hem de çevresine sadece zararı dokunacaktır. Çünkü bu kimse sahip olunan şey hakkında, onun ortadan kalkmasını ve kendisi sahip değilse başkasının da kendisi gibi sahip olmamasını istemektedir.³⁵ Bu hastalıklı bakış açısına sahip kimselerin de kendilerini Kuran-ı Kerim'in de insanları bu kötü hasletten yasakladığı şekilde hasetten uzak tutmaları ve Allah'tan (cc) bu hususta mağfiret dilemeleri gerekmektedir.

²⁷ El-Bakara, 2/282

²⁸ El-Bakara, 2/280

²⁹ El-Müzzemmil, 73/20

³⁰ El-Muminun, 23/8

³¹ En-Nisa, 4/58

³² El-Mearic, 70/32

³³ El-Bakara, 2/263

³⁴ İbrahim, 14/24

³⁵ El-Bakara, 2/109

Zira haset sahibi kimseler kendilerinden sakınılması gereken derecede tehlike kimselerdir.³⁶ Kuran-ı Kerim'in anlatımına bakıldığında haset sahibi kimselerin, genelde iman etmemiş kimseler³⁷ olarak karşımıza çıkması, iman ettiğini iddia eden bir kimsenin eğer bünyesinde haset taşıyorsa düşünmesi gereken önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira bu kimse her ne kadar iman ettiğini söylese de iman etmemiş kimselerle aynı özelliği taşımakta ve bu da onun mümin karakterine gölge düşürmektedir.

KİŞİSEL MAHREMİYET

İdeal bir toplum oluştururken en önemli rehber olarak Muhammed (as) aracılığıyla insanlara indirilmiş olan Kuran-ı Kerim kişinin mahremiyetine de önem göstermekte ve onu yüceltmektedir. Mahremiyetin olmadığı bir toplumda bireyler arasında saygı zeminine oturmuş bir ilişki ağının kurulu olması mümkün gözükmemektedir. Bu mahremiyetin sağlanabilmesi için de kişinin kendisini toplumdan soyutladığı yer olan kendi başına kaldığı evi büyük ehemmiyet arz etmektedir.³⁸ Kuran-ı Kerim evlere girerken izin alma gerekliliğine vurgu yapmak suretiyle kişilerin mahremiyetini koruma altına almaktadır. Böyle bir mahremiyetin inşa edilmemiş olduğu bir toplumda kişisel sırların korunabilmesi, bireyin izzet ve şerefini ayak altına vermeden bir yaşam sürebilmesi mümkün gözükmemektedir. Bu sebeptendir ki Kuran-ı Kerim, ideal bir toplum inşa ederken kişisel mahremiyetin tesis edilmesi en kolay mekan olan evleri güvence altına almaktadır. Evleri güvence altına almakla kalmayan Kuran-ı Kerim aynı zamanda kişilerin birbirleri hakkında casusluk yapmalarını da kesin bir dille yasaklamakta ve ayıpların araştırılmasından insanları men etmektedir.³⁹ Öyle ki kişinin gizlediği bir kusuru olsa bile bunu araştırıp ortaya çıkarmak ilahi vahiy açısından hoş görülmemektedir. Bu yasaktan kendisini sakınan bir toplumun bireyleri hem kendi hem de çevrelerindeki insanların özel alanlarına saygı duymak suretiyle aslında ideal bir toplumun inşasına doğru bir adım daha yaklaşmış olmaktadır.

Mahremiyete önem gösterip birbirinin ayıbını araştırmayan bir toplum kendisini direkt olarak dedikodu yapma illetinden de korumuş olmaktadır. Zira insanların birbirlerinin arkasından dedikodu yapmaları da ilahi vahiy tarafından hoş karşılanmamakta ve bunun terk edilmesi istenmektedir.⁴⁰ Hoş karşılanmayan ve yasaklanan bu kötü özelliklerden korunmak için çaba harcayan bir toplum, bünyesinden hasedi atabilmekte ve kendisini tüketen bir yapı olmaktan kurtarabilmektedir. Kişinin kendisini gıybet ve dedikodudan koruması hususunda Kuran-ı Kerim, böyle bir şeyle karşılaştıklarında iman eden kimselerin yüzlerini çevirdiklerini ve bununla ilgilenmediklerini anlatmaktadır.⁴¹ Öyleyse kişi, ideal bir toplumun parçası olmak istiyorsa kendisini ve çevresindeki insanları tecessüsten, hasetten ve gıybet hastalığından korumak zorundadır. Bunu başardığı ölçüde bir toplumun ideali yakalama ihtimali artacak ve ilahi vahye uygun bir yaşam inşa etme fırsatını kendisinde bulacaktır.

VAHYE UYGUN KARAKTER İNŞASI

Hasedin yanında Kuran-ı Kerim'e tabi olduğunu söyleyen ve buna iman eden bireyin dikkat etmesi gereken bir diğer husus olarak kin ve kibirden uzak durması gerekmektedir. Zira Allah (cc) büyüklük taslayanları sevmediğini bize ayetinde açık bir şekilde bildirmektedir.⁴² Mensubu olduğu toplum içinde kibirlenerek dolaşan etrafındaki insanlara üstten bakan bir birey Allah (cc) tarafından sevilmemekte ve onun yapmış olduğu bu kötü davranış kesin bir dille yasaklanırken insanın acziyetine de vurgu yapılmaktadır.⁴³ O halde Allah'ın (cc) istemesi olmaksızın hiçbir şey yapması mümkün olmayan insanın bu acziyetinin farkında olmalı ve yeryüzünde böbürlenerek

³⁶ El-Felak, 113/5

³⁷ El-Ahzab, 33/19

³⁸ En-Nur, 24/28

³⁹ El-Hucurat, 49/12

⁴⁰ El-İsra, 17/36

⁴¹ El-Muminun, 23/3

⁴² En-Nahl, 16/23

⁴³ El-İsra, 17/37

dolaşmaması gerekmektedir.⁴⁴ Kibrin yanında kişinin kendisini uzak tutması gereken bir diğer husus olan kin ise tehlikeli bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira Allah (cc), kin güdülmesi gereken bir yerde bile adaletten sapılmamasını emretmekte ve bu hususta kendisinden korkulması gerektiğini vurgulamaktadır.⁴⁵

Kin, nefret, haset, kıskançlık ve gıybet gibi kötü hasletleri kendisinden uzak tutmaya gayret edip ilahi emrin kendisine emrettiği bir hayat yaşamaya gayret eden bir kimsenin sahip olduğu özellikler arasında iffetli olmasını⁴⁶ ve merhamet duygusuna sahip olmasını sıralamak pekala mümkün gözükmemektedir. Nitekim yukarıda da değindiğimiz üzere anne ve babaya merhametle yaklaşılması Allah'ın (cc) merhametli olmayı emrettiği yerlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁷

İffet ve merhamet duygusunu kendisinde barındıran bir kimse sahip olmaması gereken kötü huylardan kendisini korumakta ve mensubu olduğu topluma da faydası dokunmaktadır. Zira kendi iyi hasletlerinden dolayı çevresindeki insanlara, diğer canlı ve cansız varlıklara iyi davranacak ve ideal bir toplum inşa etmekte üzerine düşeni yerine getirme hususunda doğru bir tutum sergilemiş olacaktır.

Bu iki güzel karakteristik özelliği kendisinde barındıran ve çevresinde bulunanlara da bunu aşıl原因an kimse ihsanda bulunma noktasında büyük bir mesafe kat etmiş olarak kabul edilmelidir. Zira benliğinde merhamet bulunmayan bir kimsenin ihsanda bulunması mümkün gözükmemektedir. Allah'ın (cc), ilahi vahyin her yerinde zikrettiği ihsan⁴⁸ kişinin ancak merhamet sahibi olmasıyla kendinde ortaya çıkmakta ve bunu gerçekleştirebilmektedir.

İyiliğin genel bir kavram olarak düşünüldüğü varsayımından hareketle kişinin yapmış olduğu ve karşı tarafça iyilik olarak değerlendirilebilecek her hareketin ihsan kavramı içine girmesi mümkün gözükmemektedir. Fakat yapılan bu hareketlerin iyilik olarak kabul edilmesi için herhangi bir karşılık beklenmemesi⁴⁹ ve sonuç olarak da başa kakılmaması gerekmektedir. İyilik yaparken bir diğer dikkat edilmesi gereken husus ise yapılan iyiliğin teşhir edilmemesi meselesidir. Zira Kuran-ı Kerim, yapılan iyiliğin teşhir edilmemesinin yapan açısından daha hayırlı olduğunu bize bildirmektedir.⁵⁰

Kuran-ı Kerim'in ideal bir toplum inşasında dikkat ettiği hususlar arasında iktisadi meseleler büyük ehemmiyet arz etmektedir. İktisadın güçlü olmadığı, hak olmayanın kolaylıkla gasp edildiği, rüşvetin yendiği, mali anlamda yardımlaşmanın göz ardı edildiği bir toplumda en ufak bir düzenden bahsetmek mümkün gözükmemektedir. Kişinin karnını doyurmak için hak ve adaleti devre dışı bırakmak zorunda olduğu bir ortamda, yukarıda bahsetmeye çalıştığımız hususlara önem göstermesini beklemek akıl dışı kalmaktadır. Buna benzer bir durumla karşılaşmamak için sistemli bir iktisadi düzen ve bu düzene uygun bir yaşam biçimini benimsemiş bir toplum gerekmektedir. Bu iktisadi düzen ise temelini ilahi vahiyden almalı ve temel çerçevesinin çizildiği üzere bir sistem inşa edilmeye çalışılmalıdır. Bu sistem içinde kişi ilk olarak kendiyile alakalı meseleleri halletmeli daha sonra toplum bazında üstüne düşeni yerine getirmelidir. Bu noktada kişiyi ilgilendiren en ehemmiyetli mesele olarak karşımıza israf meselesi çıkmaktadır.

İsraf edenlerin Allah (cc) tarafından sevilmediğini belirten Kuran-ı Kerim, bu uyarıyla birlikte insanların yiyip içmelerinde herhangi bir beis olmadığını bize anlatmakta fakat bir ölçünün gözetilmesi gerektiğini de bildirmektedir.⁵¹ Ayetten de anlaşılacağı üzere meyve veren ağaçlardan yemede bir sakınca gözükmemektedir. Fakat

⁴⁴ El-Enam, 6/59

⁴⁵ El-Maide, 5/8

⁴⁶ El-Muminun, 23/5

⁴⁷ El-İsra, 17/24

⁴⁸ En-Nahl, 16/90

⁴⁹ El-İnsan, 76/7-9

⁵⁰ El-Bakara, 2/271

⁵¹ El-Enam, 6/141

bu ağaçların meyvelerinden yenirken hak olarak sadaka ve zekatın verilmesi gerekliliğine yapılan vurgu gözden kaçırılmamalıdır.

Bu ve diğer ayetlerden de⁵² hareketle israftan bahsedilirken herhangi bir kısma durumu söz konusu olmamaktadır. Zira israftan bahsedilmeden önce Allah'ın (cc) kullarına yiyin ve için emri görülmektedir. Öyleyse israf konusunda her iki ayette önümüze çıkan ölçülü olma hususuna önem gösterilmeli ve yapılan tüketim ve harcamalarda israf göz ardı edilmemelidir.

İsraftan kaçınılmanın emredildiği toplumun yapmakla mükellef kılındığı bir diğer husus mallarından yapmaları gereken harcamalardır.⁵³ Bu harcamalar kimi zaman ihtiyacı olan kimselere verilen borç olarak ortaya çıkarken kimi zaman da mali yardımlaşma olarak karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda da değinmeye çalıştığımız üzere birbirleri üzerinde hakları bulunan müminlerin, maddi anlamdaki zorluklarında da birbirlerine destek olmaları gerekmektedir.⁵⁴ Mali anlamdaki yardımların yapılabileceği kimselere gelince bu konu hakkındaki ayet incelendiğinde karşımıza; ebeveyn, yakınlar, yetimler, fakirler ve yolda kalmışlar çıkmaktadır.⁵⁵ Mali yardımlaşmanın mahiyetine değinilmesi gerektiğinde bunun kişinin sevdiği şeylerden infak edilmesi suretiyle olabileceği görülmektedir.⁵⁶ Bu suretle kişi iyiye erişme imkanını Allah'ın (cc) izniyle kendisinde bulabilecektir.

SONUÇ

Kuran-ı Kerim'in toplumsal bazda bir eğitim anlamında hangi meselelere değindiğini irdelemeye çalıştığımız makalemizde genel olarak ahlak boyutunu inceleme imkanını kendimizde bulduk. Ahlak meselesini ele aldığımızda insanın mensubu olduğu toplumun ideal bir toplumda olması gereken vahye dayalı ahlaki erdemler etrafında şekillenen bir hayat düzenine sahip olması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Adaleti tesis etme, doğru sözlü olma, affedici olma, anne babaya itaatkar olma, sosyal ilişkilerde vahiy temelli bir tutum ortaya koyma gibi ahlaki erdemlere sahip bireyler vasıtasıyla toplumsal bazda bir eğitimin başarısından bahsedilebilir olduğu ise kaçınılmaz bir sonuç olarak görülebilir. Nitekim Allah'ın emir ve yasaklarına uygun bir yaşam inşa etmek ve bu doğrultuda bir sistemi hayatın her alanına yaymak bir bütünle mümkündür. Bu bütünü yakalayabilmek içinse Kuran-ı Kerim'in emir ve yasaklarına uygun bir yaşam süren bir toplum anlamına gelmektedir. Bu toplum ise ilahi vahiy rehberliğinde kendisini eğittiği ölçüde ideal bir toplum olabilme imkanını kendinde bulacak ve Allah'ın (cc) dininin yer yüzündeki koruyucusu olabilecektir.

Bu sebeptendir ki Kuran-ı Kerim kendisine muhatap olarak aldığı insanı tek başına yönlendirmemekte aksine onu yaşadığı toplumun bir parçası olarak görmekte ve kendisine bir bütün içinde varlığını idame ettiren bir birey olarak davranmaktadır.

KAYNAKÇA

Kur'an-ı Kerim.

İbn-i KESİR, Ebu'l-Feda (1998), Tefsîru'l-Kurani'l-Azim, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.

FARABİ, Ebu Nasr (1996), Kitabu't-Tenbih ala Sebilis's-Saade, Tahkik: Cafer Ali Yasin, Daru'l-Menahil, Beyrut.

⁵² El-Araf, 7/31

⁵³ El-Bakara, 2/3

⁵⁴ El-Bakara, 2/177

⁵⁵ El-Bakara, 2/215

⁵⁶ Ali İmran, 3/92

Abdu'l-Baki, Muhammed Fuad, el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfazı'l-Kur'ani'l-Kerim, Daru'l-Hadis, Kahire 2001.

Çağrı, Mustafa, "Sıdk", DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, c. XXXVII, ss. 98-100.